

KİTAP İNCELEMESİ

İlhan UZGEL (2004), **Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü, 1983-1991** (Ankara, İmge Kitabevi 475 s.).

Türkiye’de uluslararası ilişkiler kuramları üzerine yayınlanan çalışmalar son derece sınırlı sayıdadır. Belli bir kuram perspektifinde olgusal analize giden çalışmaların ise çok azı realizmin dışına çıkabilmiştir. İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü, 1983-1991* adlı çalışması ile alandaki bu kısır döngüyü kırma gayretindedir ve Turgut Özal’ın siyaset sahnesinde ön planda olduğu 1983-1991 döneminin Türk dış politikasını, eleştirel kurama dayanarak çizdiği çerçeve dahilinde iç etmenler açısından inceleyerek, Türkiye’de alışlagelmiş dış politika incelemelerinin dışına çıkmayı başarmıştır.

Uzgel, kitabını üç ana bölüme ayırarak, birinci bölümde izleyeceği kuramsal çerçeveyi okura sunmuş, ikinci ve üçüncü bölümlerde ise, birinci bölümdeki varsayımlarını örnekler üzerinden kanıtlama yoluna gitmiştir.

Birinci Bölüm: Kuramsal Çerçeve, kitabın kuramsal ve kavramsal iskeletini oluşturmaktadır. Uzgel, bu bölüme uluslararası ilişkiler disiplindeki temel kuramsal tartışmalara kısaca yer vererek başlamış, ardından uluslararası ilişkiler kuramlarına, Batı merkezli, hegemonik projeye ve pratiğe hizmet eden kuramlar olarak yaklaşan eleştirel kuramın ana hatlarını vererek devam etmiştir. Disiplinin ilk tartışması Realizm/İdealizm ve ikinci tartışması Gelenekselcilik/Davranışsalcılıktır. Ancak her ikisi de, değer yargısından bağımsız olduklarına ilişkin tüm argümanlarına rağmen pozitivizmin etkisi altındadır ve var olan düzeni sorgulamamak açısından değer yüküdür (s. 32). Bu nedenle Uzgel, çıktıkları sahne aynı olduğu için Realizm/İdealizm ve Gelenekselcilik/Davranışsalcılık tartışmalarını kuramın iki ayrı tartışması olarak ele almaktan yana değildir. Eleştirel kuram ise, var olan düzeni sorgulamakta ve değer yüklü olduğunu kabul etmektedir.

Uzgel, pozitivizmi, dolayısıyla modernizmi sorgulayan bir sosyal teori olarak ortaya çıkan ve işe var olan bilgi anlayışını eleştirerek başlayan eleştirel kuramın (s. 37- 38) temel argümanlarını açık ve net bir ifade ile okura ulaştırır. Eleştirel kuram içinde özellikle dikkat çekilen isimler Robert Cox ve Andrew Linklater’dır. Rober Cox’un problem çözücü ve eleştirel kuram ayrımı kitabın özünü anlamak açısından önemli bir veri sunmaktadır. Problem çözücü kuram,

dünyayı toplumsal ilişkiler ve iktidar ilişkileri içinde, kurumsal yapılarıyla örgütlendiği şekliyle verili olarak ele almaktadır; dolayısıyla uluslararası ilişkiler disiplinindeki kuramları problem çözücü kuramlar olarak adlandırmak mümkündür. Eleştirel kuram ise, toplumsal ilişkileri ve iktidar ilişkilerini verili olarak ele almaz, bu ilişkilerin kökenlerini sorgulayarak değişim süreçlerini inceler. (s. 43-45) Cox, problem çözücü kuramı dışlamamaktadır, fakat Cox için bu kuramlar, ancak eleştirel kuram dahilinde kullanılabilir. Uzgel de, çalışması boyunca problem çözücü kuramları dışlamayacak, gerekli gördüğü yerlerde problem çözücü yaklaşımları kullanacaktır.

Eleştirel kuram, realizmin iç ve dış politika ayrımını reddetmektedir ve bu ayrım kitaba da yansımaktadır. Yazar, realizm gibi bu çalışmanın da devleti merkez aldığı kabul etmekle birlikte, devleti bir bütün olarak ve içsel etkenlerden bağımsız olarak görmemektedir (s. 23). Bu nedenle, iç ve dış etmenler, birbirlerini etkileyen, çoğu zaman iç içe geçebilen iki süreç olarak ele alınmakta, 1983-1991 dönemi Türk dış politikası, dış etmenlere başrol verilmeden, iç etmenler esas alınarak incelenmektedir.

Uzgel, birinci bölümde ulusal çıkar kavramının uluslararası ilişkilerdeki geleneksel anlamı üzerinde de kısaca durmaktadır. Realizmin merkezî ve anahtar kavramlarından biri olan ulusal çıkar kavramının, diğer uluslararası ilişkiler kuramları tarafından nasıl yorumlandığına dair verilen kısa bir tanımlamadan sonra, yazar kendi ulusal çıkar tanımlamasına geçmektedir. Bu bağlamda değindiği ilk ilişki Marksizm ve ulusal çıkar ilişkisidir. Marksizm için ulusal çıkar, en basit ifadeyle, devletin meşrulaştırma araçlarından yalnızca biridir (s. 64). “Meşrulaştırma”nın bilgi-iktidar ilişkisi dahilinde eleştirel kuram için taşıdığı önem düşünüldüğünde, bu saptama çalışma için önem kazanmaktadır. Eleştirel kuramın beslendiği tarihsel materyalizm, terminolojisiyle de tüm çalışmada karşımıza çıkacaktır.

Uzgel, bazı istisnalar dışında, ulusal çıkarın nesnel bir tanımının yapılamayacağını ileri sürmekte ve sektörel çıkar olarak ulusal çıkarı ele almaktadır. Çalışma boyunca da nesnel bir ulusal çıkar yerine, siyasal iktidar, askerî-sivil bürokrasi ve iş çevrelerinin çıkar anlayışlarının çatıştığı ve kesiştiği durumlar incelenecektir. Çalışmanın varsayımlarından biri, her grubun gerekli gördüğü zamanlarda kendi çıkarlarını ulusal çıkar olarak sunmasıdır. Bu şekilde sektörel çıkar bütün toplumun desteğini alabilecek bir ulusal çıkara dönüştürülmek istenmektedir (s. 64-65). Yazara göre, bu çıkar algılamalarının ortaya çıkardığı asıl sorun, hangi çıkar algılamasının dış politikaya dönüşeceği sorunudur (s. 69). Bu noktada, Uzgel, çalışmasının belirleyici isimlerinden bir diğerine, Poulantzas’a geçecektir. Poulantzas’a göre, kapitalist sınıf her zaman bir bütün olmayıp, bazen çatışan farklı çıkarlara sahip bölümlerden oluşmaktadır ve devletin görevi, bu bölümler arası rekabete rağmen, sermaye

sınıfının birliğini sağlamaktır. Devlet bu görevini yerine getirebilmek için özerk olmak zorundadır. Devletin bir diğer görevi de yönetilen sınıfların örgütlenmesini engellemektir. Bu görevi, zaman zaman egemen sınıfın çıkarlarına aykırı davranmasına neden olsa da kısa dönemlidir (s. 80-82). Poulantzas'ın ekonomik ve siyasal çıkar ayrımı ve halkın genel çıkarı kavramının devletin işlevinin ideolojik maskesi olduğu fikri de kitabın olgusal bölümlerinde temel dayanak noktaları olarak karşımıza çıkacaktır (s. 82-83).

Yine olgusal bölümlerde karşımıza çıkacak olan bir diğer nokta, özellikle dış politika söz konusu olduğunda ekonomik altyapının belirleyiciliğinin yanında, güvenlik sorunlarının da işin içine giriyor olmasıdır. Bu noktada güvenlik boyutunu ihmal eden Poulantzas'a eleştiri yönelten Uzgel, bu eleştirisinden yola çıkarak, Poulantzas'ın devletin görelî özerkliği tanımını temel alarak, görelî özerkliği dış politika alanına uyarlayacaktır (s. 84-89).

Uzgel'in varsayımlarının dayandığı temellerden biri olan devlet-sınıf ilişkileri ayrı bir alt bölüm olarak incelenmektedir. Devlet hem içteki kapitalist sınıfın çıkarları doğrultusunda dış ekonomik ilişkileri sürdürmeyi istemekte, hem de gerektiğinde bu kesimin ekonomik çıkarlarını göz ardı ederek güvenlik ve savunma politikasını belirleyip uygulamaktadır (s. 90). Dış ekonomik ilişkiler söz konusu olduğunda devletin kapitalist sınıf karşısında özerkliğinin azaldığı (s. 96), dış siyasal ilişkilerde ise devletin görelî özerkliğinin, özellikle güvenlik sorunu bağlamında arttığı savunulmaktadır. Uzgel, çalışmasının diğer iki bölümünü bu iki temel varsayım etrafında şekillendirecektir.

Özal iktidarı, hem farklı sektörel çıkarların çatışmasını göstermek, hem de devletin özerkliğine yönelik öne sürülen varsayımları sınamak açısından elverişli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, örnekler üzerinden incelemeye geçmeden önce bu dönemin hem kuramsal hem de olgusal açıdan önem taşıyan tüm aktörlerini de yine birinci bölümde bize tanıttak; sırasıyla, Anavatan Partisi'nin (ANAP), Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK), Türk burjuvazisinin ve bürokrasinin genel niteliklerini aktaracaktır.

Bu dönemin dış politikasının temel nitelikleri Uzgel tarafından pragmatizm ve liberalizm olarak belirlenmektedir. Dış politikanın merkezinde de ekonomik ilişkiler vardır. Bu nedenle öncelik dış ekonomik ilişkilere verilmiştir. İkinci bölümde, *Dış Ekonomik İlişkiler* ana başlığı altında Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile ekonomik ilişkiler, Türkiye-Avrupa Topluluğu (AT) ilişkileri ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ele alınacak; her bir örnekte, siyasal iktidarın, iş çevrelerinin ve askerî-sivil bürokrasinin farklı ulusal çıkar tanımlamalarının uyduğu ve çatıştığı noktalar temelinde incelemeye gidilecektir.

Uzgel, Ortadoğu ile ilişkilere, iç ekonomik yapıdaki yeniliğin dış politikadaki yansımaları olarak haklı bir önem vermektedir (s. 177). Ortadoğu ile ilişkiler,

Yeni pazar arayışı nedeniyle hükümet ve iş çevrelerinin çıkarlarının örtüştüğü bir alan olacak; fakat bu uyum uzun sürmeyecektir. Uzgel'in kuramsal çerçeveyi çizerken öne sürdüğü gibi, iş çevrelerinin tutumu farklı çıkar algılamalarına göre ayrışabilmektedir. İslamcı kapitalistler ile iş dünyasının laik ve modern özellikler taşıyan kesimleri Ortadoğu ile ilişkilerin kapsamı konusunda uzlaşamayacaklardır. Bu dönemde Türkiye'nin hızla dışa açılan ekonomisinin pazar ihtiyacı açısından Ortadoğu'ya atfedilen ortak önem, siyasi ilişkiler konusunda geçerli olmayacaktır. ANAP kadrosunun dindar kimliğinin de bir getirisi olarak, özellikle ANAP iktidarının ilk döneminde ağırlık kazanan Ortadoğu ile ilişkiler, Türkiye'nin Batı Avrupa'dan uzaklaştığı yolunda değerlendirmelere ve kuşkulara neden olacaktır (s. 189). 1984'ten itibaren Ortadoğu ile ilişkilerin hızlı gelişimi bir duraklamaya girecek, 1987'de AT'ye üyelik başvurusunun da gösterdiği gibi Avrupa yeniden öne çıkacaktır.

Uzgel, AT ile ilişkileri ele alırken amacını, "devlet-sınıf ilişkileri çerçevesinde iş çevrelerinin Türkiye'nin AT'ye tam üyeliği konusundaki yaklaşımlarıyla, hükümet ve bu alanla ilgili bürokrasinin tutumlarını incelemek ve sınıf çıkarının, dış ekonomik ilişkiler ve AT'ye tam üyelik özgül olayının çerçevesinde devlet aygıtını nasıl ve hangi doğrultuda etkilediğini ortaya koymak" olarak belirlemiştir (s. 191). Uzgel, bu bölümde de iş çevrelerinin kendi içinde bölünebilirliğini ayrıntılı arşiv çalışmasına dayanarak verdiği örneklerle göstermekte; Özal'ın iktidarının ilk yıllarında AT konusundaki edilgenliğini (s. 224) yine örneklerle sunmaktadır. Devletin kısa vadede AT konusunda gösterdiği tutukluğun, uzun vadede AT'ye üyeliğe yönelerek iş çevrelerinin çıkarına hizmet etmesi, Poulantzas'ın belirlediği ve Uzgel'in benimsediği devletin uzun vadede egemen sınıfın çıkarına hizmet edeceği savının geçerliliğini göstermektedir. Burjuvazinin kendi çıkarını ulusal çıkar olarak en rahat tanımlayabildiği ve meşrulaştırdığı alan da AT ile ilişkilerdir. İş çevrelerinin, Ortadoğu ile ilişkilerin tersine, AT ile ilişkilere sadece ekonomik değil, siyasi bir bütünleşme süreci olarak bakmasına ve bu bağlamda hem hükümete hem de AT'ye yönelik aktif ikna çalışmalarına da dikkat çekilmekte; bu çerçevede, İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) gibi özel sektörü temsil eden kuruluşlara da yer verilmektedir (s. 209- 212).

AT ile ilişkilerin ele alındığı bu bölümde, Uzgel'in değindiği önemli noktalardan biri, ANAP iktidarı dönemlerinde, Türk Ceza Kanunu'ndaki bazı değişiklikler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınması gibi istisnalar dışında, ekonomide yaşanan liberal dönüşüme eşlik edecek bir demokratikleşme sürecinin yaşanmamış olmasıdır. Yazara göre bu durumun önemli bir nedeni, demokratik hak ve özgürlüklerin sendikal hakları

da kapsamı, fakat sendikal hakların ne iş dünyasının ne de hükümetin işine gelmesidir (s. 230-231).

1985'ten sonra AT ile ilişkileri geliştirme çabaları kitapta ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, özellikle hem hükümet hem de iş çevreleri tarafından iş gücünün ve Türkiye'nin stratejik konumunun AT'ye karşı bir koz olarak görülmesi, siyasal iktidar ile iş çevrelerinin uyumunu da göstermek adına vurgulanmıştır (s. 293). Bu uyumun bozulduğu önemli olaylardan biri olarak verilen örnek ise Körfez Savaşı'dır. Türk burjuvazisi, savaşın yaratacağı belirsizliğin ve istikrarsızlığın ekonomik çıkarına vereceği zararı düşünürken, Özal son derece pragmatik bir tavırla savaşa dahil olmanın olası ekonomik ve teritoryal kazanımları üzerinden hareket edebilmiştir. Ulusal güvenlik açısından duyarlılık arz eden bu dönemde (s. 286), askerî-sivil bürokrasi ile Özal'ın temsil ettiği siyasal iktidarın çıkarları da uyuşmamış; Özal'ın "bir koyup üç almak" adına geleneksel dış politika çizgisinin dışına çıkması rahatsızlık yaratmıştır. Dolayısıyla Uzgel, ele aldığı bu dönemde de, birinci bölümde vurguladığı gibi siyasal iktidar, askerî-sivil bürokrasi ve iş çevrelerinin ulusal çıkar algılamalarının, özellikle güvenlik ve savunma ile ilgili konularda her zaman aynı anlama sahip olmadığını göstermiştir.

Dış ekonomik ilişkiler bağlamında KEİ'nin ele alınmasının nedeni ise, bu işbirliği bağlamında, hem siyasal iktidarın, hem bürokrasinin hem de iş çevrelerinin zaman zaman ortak çıkar tanımlamalarına sahip olabileceklerini gösterme niyetidir. Gerçekten de KEİ, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki yeniliklere ayak uydurma gayreti olarak hem ANAP hükümeti, hem iş çevreleri, hem de askerî-sivil bürokrasi tarafından desteklenmiştir.

İlhan Uzgel, çalışmasının üçüncü bölümünü dış politika alanında devletin görelî özerkliğini artırdığını savunduğu dış güvenlik boyutuna ayırmıştır. *Dış Güvenlik Boyutu: Realpolitik ile Ekonomi Politik Arasında Kıbrıs* adlı bu bölümde, Kıbrıs, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal dönüşümün dış politikaya yansıdığı bir örnek olarak incelenecek; Kıbrıs üzerinden burjuvazi ile sivil-askerî bürokrasi arasındaki farklı ulusal çıkar algılamaları ve hükümetin bu iki sektör arasındaki durumu, Körfez Savaşı örneğinden daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır (s. 312).

Burjuvazi, Kıbrıs'ı, hem AT hem ABD ile ilişkilerde bir sorun kaynağı olarak görmekte, bu görüş Özal tarafından da paylaşılmaktadır. Kıbrıs sorununun bir an önce çözülmesi istenmekte, fakat nasıl çözüldüğüne önem verilmemektedir. Uzgel, diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de, iş çevrelerinin aynı tutumu benimsemediğini okura aktararak iş çevrelerinin bir blok olarak algılanmasını önlemektedir. Blok halinde hareket eden kesim ise ordudur. Ordu, hükümetin ve iş çevrelerinin ekonomi temelli pragmatist yaklaşımından

rahatsızdır ve ordunun güvenlik temelli ulusal çıkar algılaması, Özal'ın hamlelerini kısıtlamasına neden olacaktır. Uzgel, bu bölümde hem farklı ulusal çıkar algılamalarını, hem dış politikada güvenlik söz konusu olduğunda devletin görece özerkliğinin ne ölçüde arttığını net bir ifadeyle okura sunabilmekte, hem de Kıbrıs'ı Türkiye'nin savunmasındaki yeri ve önemi açısından da inceleyerek problem çözücü yaklaşımları tamamen bir kenara atmadığını ve eleştirel kuram dahilinde bu kuramların kullanılabilirliklerini göstermektedir.

Uzgel'in kitabının tümünde hiçbir sapma olmaksızın başta çizdiği kuramsal çerçeve dahilinde kalması, *Dış Politika ve Ulusal Çıkar*'ın önemli bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitabın, Türk ekonomik ve siyasî hayatında önemli değişimlere neden olmuş Özal'ın hakim olduğu 1983-1991 dönemini ayrıntılı bir arşiv çalışmasıyla analizi de övülmeye değerdir. Titiz gazete ve dergi taramasının yazarın öne sürdüğü kuramsal varsayımları olgusal düzeyde okurun karşısına çıkarması, eleştirel kuramın yöntem olarak da benimsendiğini kanıtlamaktadır. Geleneksel uluslararası ilişkiler kuramlarının temel sorusu olan "ne olmuş" sorusuna arşiv sayesinde verilen yanıtlar, eleştirel kuramın "nasıl olmuş ve neden olmuş" sorularına cevap verebilecek şekilde analiz edilmiştir. Tüm bu olgusalılığı eleştirel kuram dahilinde anlaşılır kılması, kitabı benzerlerinden ayırmaktadır.

Varsayımların sadece tek bir boyutla sınırlı kalarak analiz edilmemesi de çalışmanın önemli bir diğer niteliğidir. Her ne kadar dönemin analizi iç etkenler açısından yapılmaya çalışılsa da, gerek AT ile ilişkilerde gerek Kıbrıs konusunda dış etmenler de çalışmadan tamamen dışlanmamıştır.

Kitabı günümüze bağlayan niteliği ise, kamuoyunda Özal ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) arasında kurulan bağdır. Yazar, AKP hükümetinden hiç bahsetmese de, çizilen kuramsal çerçeve dahilinde olgusal benzerlikler neden bu tür bir bağ kurulduğunun kavranmasını sağlamaktadır. 1997'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora tezi olarak sunulan çalışmanın basılmadan önce daha fazla güncelleştirilmemiş olması ise kitabın bu açıdan öne çıkan bir noksanlığı olmaktadır. En azından dipnotlarla yapılacak bir güncellemenin çalışmanın zenginliğini artıracığı açıktır.

Elçin Aktoprak, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi

Alain BADIOU (2004), **Etik, Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme**, (Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 180 s.).

Etik, sosyalleşme ve “iyi toplum” oluşturma konusunda önemli güçlerden biri olarak değerlendirile gelmiştir. Eski Yunan’dan -özellikle Aristoteles’in “Nikomakhos’a Etik” adlı yapıtından- beri güncel bir konu olarak tartışılmaktadır. Günümüzde de küreselleşme ile birlikte etik, ahlak konularına çok fazla vurgu yapılmaya başlanmıştır. Bu konu ile ilgili akademi ve medyada yayınlar artmıştır. Gerek iş ve meslek kuruluşları, gerekse uluslararası örgütler çeşitli “etik kodları” yayınlamakta, bunun da “iyi yönetim”, “iyi toplum” oluşturma niyeti ile yapıldığını açıklamaktadırlar. OECD’nin devletler için yayımladığı “iyi yönetim” kodları bunlara bir örnektir.

Fransız filozof Alain Badiou’nun etik konusunda yazmış olduğu kitap, günümüzdeki etik konusunu irdelemekte, postmodern anlayışın dışında kalarak evrensel gerçekliğe ulaşmanın gerekliliği üzerinde durmaktadır. İnsanı kötülüğe karşı korumacı bakış açısını sergileyen “insan hakları” yerine, “iyi”nin ne olduğundan yola çıkarak evrensel tanımlamaların yapılması gerektiğini belirtmektedir. Çeviren Tuncay Birkan, Anglo-Saxon ülkelerinde dahi kitapları yeni çevrilen Badiou’nun, günümüze kadar Fransa dışında pek tanınmadığını belirtmektedir.

Kitap, Tuncay Birkan’ın Peter Hallward’ın İngilizce’ye çevirisinden dilimize aktarılmıştır. Toplam 180 sayfa olmakla birlikte, 76 sayfası orijinal yayın Fransızca’dan olduğu gibidir. Çeviren ekler bölümüne İngilizce yayından gelen ve çevirmen Peter Hallward’ın yazarla yaptığı söyleşi ve İngiliz çevirmenin sonsözü ile kitap zenginleştirilmiştir. Bibliyografya bölümüne yazarın yayınlanmış eserleri de eklenmiştir. Kitabın Fransızca orijinal baskısı gerçekte eğitim dizisi şeklinde, kitapçık olarak çıkmıştır.

Çeviri kitap, ekler ve önsözler hariç yedi bölümden oluşmaktadır. Badiou’nun İngilizce basım için yazdığı önsözde, dünyanın etik çılgınlığı altında olduğunu, kapitalizmin kendi menfaati için dayatmaya çalıştığı “ahlaki terörizm” uygulamaya çalıştığını belirterek, insan hakları temelinde sözde yeni özgür düşünce biçimleri yaratma girişimleri olduğunu ileri sürmektedir. Kitabın ana varsayımlarından birincisi, genelde etik diye bir şey olamayacağı, sadece tekil hakikatlerin etiği “yani tikel duruma özgü bir etik” olabileceğini savunmaktadır. İkinci varsayım; bir olayın etkilediği durum içinde “teklik” olamayacağını, en azından iki özne olması gerektiğini; bunları da yeni olayı adlandıran özne ve bu adlandırmaya sadık kalan özne veya özneler olarak görmektedir. Üçüncü varsayım ise, öznenin olaya sadık kalan özne olarak

tasarlanamayacağıdır. Çünkü, olayın özne tarafından biçim değiştireceğidir. Son olarak, gerçeğin, sadece durumun tutarlı bilgi yığına bağlanamayacağını, gerçekliklerin nasıl ortaya çıktıkları sorusuna bakılması gerektiğini savunmaktadır.

Badiou, giriş bölümünde etiğin yazarlarca yapılan tanımlarına atıfta bulunarak özellikle günümüzdeki yaklaşımın Hegel'in "karar etiği"nden çok Kant'ın "yargılama etiği"ne yakın olduğunu söylemektedir. Bilindiği üzere etik ile ahlak arasındaki ayırım yapılırken etiğin ahlak incelemesi olduğu vurgulanır. İşte Badiou, etiğin günümüzde ahlaka dönüştüğünü belirtmektedir. Etiğin "şişirilmiş" olarak kurumların kendi otoritelerini sağlama aracı olarak tasarlandığını savunmaktadır.

Yazar birinci bölümde etiğin en basit tanımı olarak kullanılan "kötü-iyi" ayrıştırmasından hareketle günümüzdeki etik kavramının kötüden türetildiğini belirtmektedir. Etik teriminin, en başta insan ve diğer canlı varlıkların haklarıyla ilintili olması düşüncesinden hareket edilerek, etiğin tanımının "ölümlülük" gibi son noktadan hareketle yapılmakta olduğunu düşünmektedir. Yani, "kötü" tanımlanarak kötülüğe karşı yapılması gereken yasaların oluşturulması yoluyla etiğin evrenselleştirilmesine çalışıldığını belirtmektedir. Bunun en güzel örneği ise "insan haklarının kötülük görmeme hakları" olarak yansıtılmasıdır. Kötüden hareket edilmesinin sebebi kötüye ilişkin mutabakat sağlamanın iyiye ilişkin mutabakat sağlamaktan kolay olmasıdır. Yazar, bu bölümde hakikate ulaşmak için üç tez sunar. Öncelikle en uç sınır olan ölümsüzlük tarif edilmelidir. İkinci olarak, kötüyü tanımlama yerine iyiye ulaşma yönündeki olumlu düşünceden hareket edilmelidir. Son olarak, genel olarak etik diye bir şey olamayacağı kabul edilmeli ve "kötü-iyi" ayrımının daha ziyade tekil durumların düşünce içinde saptamasına dayandığı görülmelidir.

İkinci bölümde ise, öteki kavramı irdelemektedir. Günümüzdeki etik anlayışında ötekini fark etmek ve saygı duymak söylemleri geliştirilmiştir. Halbuki, bu etik söylemi gerçeklikten (hakikat, doğru) uzaktır. Çünkü, bu söylem daha çok "benim gibi ol ki farklılığına saygı duyayım" söylemidir. Aynılığı aramaktır ve Tanrı kavramındaki birlik anlayışı ile özdeştir. Gerçeklikte ise farklılıklar zaten var olan şeylerdir ve her gerçeklik bir süreci ifade ettiğine göre, farklılıklar gerçekliklerin önemsizleştirdiği şeylerdir. Yazara göre, farklılıkları gerçeklikte var olduğu için kabul etmek gerekir.

Yazar üçüncü bölümde, nihilizme gönderme yapar. Badiou, Nietzsche'nin insanlığın hiçbir şey istemektense hiçliği istemeyi vurgulayan nihilist düşüncesini etik kodlara dublör olarak kullanır. Etiğin nihilist olduğunu, çünkü, birinin başına gelebilecek en kötü şeyi oluşturduğunu ileri sürer.

Dördüncü bölümle birlikte yazar, kendi etik tanımlamalarına başlamaktadır. Öncelikle genel etiğin neden var olamayacağını açıklarken; etiğe kalkan olacak soyut bir öznenin yokluğuna bağlar. Bu bölümde yazar varlık, olay, gerçeklik ve özne üzerinde durmaktadır. Gerçeklik bir süreçtir ve olayın ortaya çıkması ile üretilir. Bu nedenle özne, olay ve gerçeklikten sonra gelir ve gerçeklik süreci bir özne yaratır. Özneler tikel ve kıyaslanamaz tümevarımlardır. Etik, tutarlılıkla ilintilidir, benzer her olayda aynı davranma vardır. Böylelikle, kişiyi de yönlendirmektedir. Gerçeklik etiği kanaatlere karşı çıkar. Gerçek, yerleşik bilgileri azleder, çünkü kanaatler her türlü iletişimle olur. Halbuki gerçeklik sürecinden kaynaklanan şey iletilmez. Sonuçta gerçeklikler etiği iletişim etiğinin tam tersidir. Yazar, bu sonuçtan gerçeklikler etiğinin çilecilik olarak algılanmaması gereğini vurgular. Gerçekliğe ulaşmak, çıkarımızın peşine düşmekten vazgeçilmesi demek değildir. Çünkü gerçekliğe ulaşmak varoluş yokluğunu duyumsamaktır. Örnek olarak, aşkta mutluluk, bilimde sevinç, siyasette şevk ve sanatta haz vardır.

Yazar beşinci bölümde, kötülük sorunuyla ilgilenmektedir. Günümüzdeki etik ideolojinin köklerinin daha çok kötülüğün mutabakatına dayandığı savından hareket ile kötünün varlığı üzerinde konuşmanın, kötüyü ortaya çıkardığını belirtmektedir. “Nazizm” örneğinden hareketle oluşturulmuş “radikal kötülük” üzerinde durarak buradan yola çıkmış insan hakları etiğinin yalnızca *taklide karşı gelinmesi* şeklinde düzenlendiğini belirtmektedir. Halbuki kötü, iyi perspektifinden görülmelidir. Çünkü kötü, özneye ait bir sınıflamadır. Buradaki özne bir olayla bağlantılıdır. Olay ise ancak bir *boşluğu dolduruyorsa* gerçekliğe ulaşır. Kötü düşüncesi, gerçeklik sürecinin üç boyutuna; bir olayın boşluğunun açığa çıkarılmasına, sadakatin belirsizliğine ve bilgilerin bir gerçeklik tarafından zorlanmasına bağlıdır. Bunun nedeni kötünün üç biçiminin olmasıdır: “Bir olayın eski durumun boşluğunu değil doluluğunu açığa çıkardığına inanmak, taklit ya da terör anlamında Kötü’dür. Bir sadakate yaraşır biçimde yaşamayı başaramamak, ihanet anlamında kişinin olduğu ölümsüze ihanet etmesi [yani, kendi çıkarı uğruna bir gerçeklikten vazgeçmesi] anlamında Kötü’dür. Bir hakikati bütünselci, totaliter güçle özdeşleştirmek, felaket anlamında Kötü’dür.” (s. 75-6). Yazar, bu bölümde bu üç kötü adını (taklit, ihanet ve felaket) ayrı başlıklar çerçevesinde ve özellikle nazizmden örnekleyerek açıklamaktadır.

Sonuç olarak yazar, yukarıdaki belirtilenlerin yerine gerçeklik (hakikat) etiğini ortaya çıkardığını belirtmekte ve eserini “taklitlere kanma, vazgeçme, bütünlük aşırılığına kapılma” sloganlarıyla bitirmektedir.

Eklerin ilk bölümünde etik kitabının Fransızcadan çevirisini yapan Peter Hallward’ın Alain Badiou ile Siyaset ve Felsefe konusunda yapmış olduğu bir söyleşiye yer vermektedir. Ekin ikinci bölümünde ise İngilizce çevirmenin

Badiou'nun etik ve genel olarak felsefeye bakış açılarını irdeleyen değerlendirmesi bulunmaktadır. Burada İngiliz çevirmen, Badiou'nun etiği üzerine yorumlamada bulunarak etkilendiği ve ayrıştığı yazarlarla (Lucan, Kant, Lévinas, Derrida, Irigaray gibi filozoflar) ile ilgili görüşlere yer vermektedir.

Militan bir uslubu olan Badiou günümüzdeki daha ziyade Kantçı etik ideolojisini gerçeklikler çerçevesinde eleştirerek kötülük üzerinden değil "iyi" üzerinden yola çıkılması gerektiği yönünde bize bazı dersler vermektedir. Badiou'nun bu saptamasına karşın, beşinci bölümde "iyi" kavramının tanımının ve oluşturma sürecinin nasıl yapılacağı üzerine kısa bir değerlendirmede bulunulmuşsa da, kitabın Fransızca baskısında eğitim serisinin bir parçası olarak bir "kitapçık" şeklinde çıkmasından olsa gerek, pek ayrıntıya gidilmemiştir. Bu nedenle yazarın dilimize çevrilmiş bu ilk kitabının yanı sıra "Varlık ve Olay" gibi diğer kitaplarının da özellikle Fransızcadan dilimize çevrilmesi, günümüz etik anlayışlarına yeni bir soluk getirecektir.

Metin Reyhanoğlu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi (Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü).